

PSIXOLOGNI PSIXOMETRIK JIHATIDAN TAYYORLASH TALABLARI

Toshkent amaliy fanlar Unversiteti

“Psixologiya” kafedrasi o’qituvchisi

Ilmiy rahbar: Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Pedagogika fakulteti Psixologiya yo’nalishi

2-bosqich talabasi: Pulatova Nilufar

Annotatsiya: Ushbu maqola bugungi kunning muhim mavzularidan bo‘lib, psixologning kabiy faoliyati davomida amal qilishi kerak bo‘lgan me‘yorlar, talablar va tarening trening jarayonidagi yutuqlari va kamchiliklarini o‘z ichiga jamlagan.

Kalit so‘zlar: Psixologik bilim, samaraliy muloqot, infantin shaxs, adekvat, mutaxassislik yo‘riqnomasi, me‘yorlar, konsilium, psixologning huquqlari.

Psixologiya kasb sifatida barcha kasbiy etikaga xos bo‘lgan prinsiplarga bo‘ysinada. Shaxsni hurmat qilish, Inson huquqlarini himoya qilish, ma‘suliyat hissi mijozga nisbatan hallolik va samimiylik vositalari va protseturalardan extiyotkorlik bilan foydalanish, kasbiy mahorat, qatiyatliqlik. Psixologlar shaxs erkinligi va uning jismoniy yoki psixologik yaxlitligiga qarshi usullarni ishlab chiqishda ishtirok etmasligi yoki unga husa qo‘shmasligi kerak. Keling biz aynan fikrimizni yoritishdan oldin psixologik o‘zini aynan qanday shaxs bo‘lishi kerakligini juda aniq va tushungan holatda bilib olishi psixologga qo‘yiladigan axloq normalari, kasbiy me‘yorlari bilan juda yaxshi tanishgan bo‘lishi kerakligini o‘zimizga yana bir eslatamiz. Har qanday psixologik o‘zining butun xarakteristikasini fazilatlarini o‘z qolipiga slogan shaxs bo‘lishi kerak. O‘zining shaxsiy fazilatlarini va psixologiyasini mukammal bilishi va uni boshqara olishi kerak. Psixolog chigal vaziyatdan qanday chiqishni emas aksincha chigalvaziyatni yaratmaslikka harakat qilishi, chigal vaziyatlarni oldini olishi kerak. Psixolog chuqur empatiya egasi bo‘lishi kerak yani oldidagi shaxsning butun hissiyotlariga o‘zining hissiyotidek qabul qilib hamdardlik bildira olishi kerak. 121 Psixolog o‘ta o‘zgaruvchan va moslashuvchan ya’ni har qanday vaziyatga, sharoit va jamoaga tezda moslasha olishi va o‘ziga o‘zining shaxsiy xarakteriga ta’sir bo‘lgan vaziyatda ham o‘zini tuta olishi kerak. Mijozning qiziqishlariga qarshi chiqmasligi va eng asosiysi tinglashni bilishi lozim. Psixolog kuchli, bilim, malaka va tajribaga ega bo‘lishi, bilimlarini amaliyotda qo‘llay olishi juda muhim. Psixologik diagnostika zamonga xos tarzda yangi bilimlar bilan jadal rivojlanib borayotgan, jamiyat uchun kerak bo‘lgan ilmiy fanning amaliy sohasidir. Professional ta’lim yo’nalishi bo’yicha bakalavrlarning o‘z faoliyatlarida psixologik diagnostikaning metod va usullaridan samarali foydalanishlari lozimligi bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

Chunki psixodiagnostika yordamida shaxsning aqliy imkoniyatlari, shaxsiy xususiyatlari, undagi ijtimoiy-psixologik ta'sir omillarini o'rganish orqali, har qanday faoliyat jarayonini to'g'ri rejalashtirish, uchraydigan kamchiliklarni tuzatish, psixologik-pedagogik profilaktika ishlarini olib borish imkoniyatini yaratish mumkin.

Darhaqiqat, agar xolis baho beriladigan bo'lsa, alohida shaxs yoki u mansub bo'lgan har qanday ijtimoiy guruh – oiladan tortib, mehnat jamoasigacha ro'y beradigan barcha hodisalarda ijtimoiylik elementlari mavjud. Misol uchun “ijtimoiy emas” deb qaralgan birgina psixik jarayon – xotira yoki diqqatni olaylik. Biror materialni samarali esda saqlab qolish uchun eng avvalo, unga diqqatni yaxshilab yo'naltirish kerak bo'ladi. Agar bu holat auditoriyada ro'y berayotgan bo'lsa, diqqatning xususiyati nafaqat materialning qiziqarliligiga, balki uni kim va qanday uslubda onga yetkazayotganligiga, qolaversa, auditoriyaning yaxlit guruh sifatida darsga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'ladi. Shuningdek, agar menga o'sha o'qituvchi – voiz va shaxs sifatida yoqsa, uning gapirgan har bir so'zi beixtiyor yodimda qoladi. Tinglayotgan paytimda yonimda o'tirgan kursdoshim yoki do'stim ham ko'nglimga ma'qul bo'lsa, bu darsni o'zlashtirish mendan hych qanday ma'naviy zo'riqishni talab etmaydi. Aksincha, bu holat meni yana va yana shu o'qituvchining darslariga, aynan shu sherigim bilan, aynan shu auditoriyaga kelishimga undaydi. Shu bois, psixologiyada alohida shaxsning faoliyatiga aloqador, deb e'tirof etilib kelgan motivasiya masalasi aslida tom ma'noda ijtimoiy motivasiyadir va u psixik jarayonlarning kechishi hamda samaradorligiga aloqadordir.

Har biri amaliy psixologiya sohasini amaliyotga bog'liq jabhalari bo'lib, ularni amalga oshirilish jarayoni ishlab chiqarishni yaxshi tushunadigan mutaxassislarning bo'lishini talab qiladi. Bundan tashqari, amaliy psixologiyaning nazariy sohalari ham mavjud b'lib, ularga siyosiy psixologiya, etnopsixologiya, tashkiliy psixologiya, iqtisodiy psixologiya kabilar kiradi. Bu yo'nalishlar G'arbda ayniqsa, o'tgan asrning 60-yillarini oxiri va 70-yillarining boshida shu darajada rivojlandiki, mutaxassislar, hattoki, psixologiyaning haddan ziyod “nazariylashib ketganligini” tanqid qila boshladilar. Masalan, amerikalik va yevropalik G.Ollport, R.Terner, M.Rozenberg kabi ko'zga ko'ringan psixolog olimlarning fikricha, psixologiya tor tadqiqot laboratoriyalaridan keng amaliyotga, hayotga chiqishi va jamiyatdagi insoniy munosabatlarni takomillashtirishga o'z hissasini qo'shishi lozim bo'lib qoldi. Aynan, shu tariqa psixologik bilimlarning aslida mohiyatan ijtimoiy ekanlik g'oyasi paydo bo'ldi.

Tamoyillar:

1. Maxfiylik tamoyili
2. Zarar yetkazmaslik tamoyili
3. Ta'limning belgilangan maqsadlarining mazmuniga muofiqlik tamoyili

Mutaxassislik yo'riqnomasi: Psixologik xizmat "psixologiya" ixtisosligi bo'yicha oily ma'lumotga ega bo'lgan psixolog yoki qayta tayyorlanishdan o'tib, "amaliyotchi psixolog" malakasiga ega bo'lgan oily ma'lumotli pedagoglar tomonidan amalga oshiriladi. Psixologning vazifalari:

•Bolalarning shaxsiy va ijtimoiy, intellektual rivojlanishi, psixologik salomatligini saqlash uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish va ta'minlashga yo'naltirilgan kasbiy faoliyatini amalga oshirish. •Tarbiyalanuvchilarning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi sabablarni aniqlash va ularga psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirishi lozim.

•Turli yoshdagi bolalarning xarakter xususiyatlari va shaxs sifatlarini inobatga olgan holda ularning qobiliyat, layoqat bilish va kasbiy qiziqishlarini o'rganish, korreksiya qilish va rivojlantirish.

-Maslahat berish psixologik xizmatning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

-Sir saqlash bu psixologning asosiy bajarishi kerak bo'lgan vazifalaridan biri hisoblanadi.

-Psixologlar o'z mijozlarining diniy va axloqiy etiqodlarini hurmat qilishlari va professional aralashuvlar uchun intervyu berishda ularni hisobga olishi kerak.

-Psixolog yordam ko'rsatish jarayonida patsentning yoshi, jinsi, irqi, ijtimoiy kelib chiqishi, dini, mafkurasi va millati yoki boshqa farqlariga ko'ra kamsitmasliklari talab etiladi.

-Psixologlar o'zlariga yoki boshqalarga foyda olish uchun mijozning kasbining kuchuni yoki ustunligini ishlatmasligi kerak bo'ladi. Ayniqsa yozma hujjatlarda psixologlar o'z tushunchalari, xulosalarini juda kamsituvchi va g'ayritabiiy, noodatiy deb hisoblash imkoniyatini hisobga olmagan holda o'z tushunchalari va xulosalariga o'ta ehtiyotkor. Cheklangan tanqidiy munosabatda bo'lishlari kerak.

-Muayyan mijozlarni o'ziga jalb qilish uchun manipulyativ usullardan foydalanmasliklari va o'z sohalarida monopolist bo'lib qolmasligi kerak. Jamoat tashkilotlarida ishlaydigan psixologlar o'zlarining shaxsiy amaliyotlarini kengaytirish uchun bu afzalliklardan foydalanmasliklari lozim.

-Psixolog o'z nomini yoki imzosini tegishli malakaga ega bo'lmagan va noqonuniy foydalanish bo'yicha ta'lim olgan shaxslar tomonidan ishlatilishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

-Psixologik usullar – psixologlar o'zlariga ma'lum bo'lgan boshqa odamlarning huquqlarini buzish hollari to'g'risida xabar berishlari kerak. Foydasiz va aldanchi harakatlar psixologning malakasi bilan qamrab yo'q qiladi.

-Agar mijozning shaxsiy manfaatlari muassasa ziddiyatli maksimal xolislik bilan bajarishga harakat qilishi kerak. Ushbu muassasadan yordam so'rash mijozning manfaatlari hisobga olishni, unga psixologik hurmat va e'tiborni qaratishni o'z ichiga

oladi u tegishli sharoitlarda muassasa ma'muriyatiga nisbatan uning himoyachisi vazifasini bajarishi mumkin.

-Etika tarifini ko'rib chiqing. Falsafa nuqtai nazaridan, etika bu falsafiy fan, uning o'rganish ob'yekti ijtomoiy-me'yoriy aloqa tamoyillari haqidagi diniy va dunyoviy axloqdir. "Etika" atamasini ilmiy muomilaga qadimgi yunon faylasufi Aristotel kiritgan. Arastu ta'limotiga ko'ra, axloq bu – odamlarning fe'l-atvorini, axloqini, odamlarning xulq-atvor motivlarini, odamlarning yomonliklari va fazilatlarini o'rganadigan fan. Arastu davridan to hozirgi kungacha axloqiy falsafa 123 ratsional axloqiy bilim, malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishning nazariy asosi bo'lib kelgan.

Xulosa: Psixologlarning umumiy psixometrik bilimdonligi mutaxassislar orasida maxsus turdagi - psixodiagnostikaning psixometrik ta'minoti bilan professional tarzda shug'ulianuvchi mutaxassislarni ajratishni mustasno qilmaydi. Shu sababli normativ 124 talablarning ikki psixologlar va psixolog psixometristlar uchun ro'yxatini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir. Ulardan biri 1994-yilda tuzilgan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limida psixologik xizmat xalq ta'limi tizimida ishlaydigan psixologlarning malakasini oshirish va ularning attestatsiyasi haqida Nizom" ning Xalq ta'limi vaziri J.G'.Yo'ldoshev tomonidan tasdiqlanishi (1996-yil 5-aprel) bo'ldi. 2001-yilda bu Nizomga o'zgartirish kiritildi. Nizomga yettinchi bo'lim kasb hunarga yo'naltirish bo'limi ham qo'shildi. 2002-yilda Nizomga qayta o'zgartirish kiritildi. Nizomga muvofiq maktabda o'quvchilar soni 1000 nafar va undan ortiq bo'las, bir shtat birligi psixologok ajratiladigan bo'ldi. Kollejlarda 750 va undan ortiq o'quvchilarga bir shtat birligi psixologik ajratilishi belgilandi. 2010-yilda Nizomga qayta o'zgartirish kiritildi. Psixologik o'z faoliyati davomida so'ngi yutuqlaridan xabardor bo'lishi, bolalar psixologiyasi, pedagogik psixologiya amaliy psixologiyani chuqur bilishi kerak. Har qanday psixolog o'z kasbining yetuk mutaxasisi bo'lishi uchun kasbiga oid me'yorlar talablar va nizomlarni yaxshi o'rganishi ish faoliyati davomida ularga qat'iy amal qilishi kerak. Psixologning eng asosiy kasbiy etika, meyorlariga kiradigan sir saqlash, kuchli empatiya sohibi bo'lishlik o'ta moslashuvchun va o'zgaruvchan bo'lishi kerakligi psixologning psixologik maqomini egallashi uchun juda zarur, kerakli meyorlar deb hisobladim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1.Рахматуллаева, П. М., & Махкамова, М. А. (2022). ЁШЛАР ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА МОТИВАЦИЯНИНГ ЎРНИ ЁХУД УЛКАН МАҚСАДЛАР САРИ ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), (Special Issue 1), 160-163. 2.Rahmatullayeva, M., Rashidova, G., & Karakulova, U. (2023). XXI ASRDA PEDAGOGIK

TEKNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK MAHORAT. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании,

3(1). 3.Rahmatullayeva, M. (2021). XALQ PEDAGOGIKASIDA TA'LIM VA TARBIYA MASALARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(4).

4.Abdulla, S., & Abduvakilovna, K. U. (2022). AXBOROTSAVODXONLIGIVAAXBOROTIZLASHXULQATVORIDAGIPSIXOLOGIKOMILLAR. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 586-589.

5.Rahmatullayeva, M., Umida, K., & Gulnoza, R. (2023). BOSHQARUV PSIXOLOGIYASI VA BU BORADAGI ILMIY YONDASHUVLAR. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

6.Karakulova, U., Rashidova, G., & Raxmatullayeva, M. (2023). DEVIANT XULQATVOR RIVOJLANISHIDA OILAVIY MUNOSABATLARNING TA'SIRI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1). 127

7.Rahmatullayeva, M., Karakulova, U., & Xaydarqulov, H. (2023). O 'QITUVCHI VA TALABALAR O 'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

8.Rahmatullayeva, M., &Ahmedova, L. (2023).GO'DAKLIK DAVRI TO'G'RISIDA PEDAGOGIK ILMIY DUNYOQARASHNING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1).

9.Rahmatullayeva, M. (2021). O'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO 'NALISHLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(4).

10. Rahmatullayeva, M., & Karimova, N. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM MUASSALARI BOSHQARUVINING DOLZARB MUAMMOLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8323>